

ÖZET

Uluslararası İlişkiler disiplini her geçen gün yeni teori, düşünce ve yaklaşımlar ile birlikte gelişmekte olmasına rağmen, disiplin içerisindeki hâkim görüşe göre devlet uluslararası alanda ana aktördür. Modern Sistemin dönüşmesi ile birlikte, bireyler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası şirketler ve STK'lar gibi birçok aktör de uluslararası ilişkiler sistemine katılmış ve sistemde söz sahibi olmaya başlamışlardır. Uluslararası ilişkilerin anarşik olması ve sürekli olarak değişmesi, uluslararası sistemde meydana gelen gelişmelerin de artık disiplin içerisinde incelenmesine ve yeni bir başlık açılmasına neden olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş Sonrası, teknolojinin de hızla gelişmesi ve uluslararası sistem içerisindeki aktörler tarafından bu gelişmelerin savunma ve saldırı çerçevesinde kullanılmaya başlaması ile birlikte Uluslararası İlişkiler disiplini de içerisinde bulunduğu durumlara göre teknolojik gelişmeleri disiplin içerisinde incelemeye ve araştırmaya başlamıştır. Ayrıca bu durum disiplinin daha fazla özgülleşmesine katkı sağlamıştır. İnternetin yaygınlaşması ve teknolojik gelişmeler yeni bir alan olarak Siber Uzay kavramını literatüre kazandırmıştır ve bu durum güvenlik kavramının daha fazla göz önünde bulunmasına neden olmuştur. Siber Uzay kavramının Uluslararası İlişkiler disiplininin bir parçası olmasıyla birlikte yeni düşünceler de ortaya çıkmıştır. Özellikle Soğuk Savaş dönemi içerisinde önemli bir yere sahip olan Realist Teori/Realizm, sorunlara çözüm bulamaması ve yeni teknolojik gelişmelerin ortaya çıkması ile birlikte etkisini yitirmeye başlamıştır. Bu duruma rağmen uluslararası ilişkiler teorilerini etkilemeyi başarmış olan Realizmin, Siber Uzay'ı nasıl yorumladığı ve bu konuda ki temel argümanlarının artık kabul görüp görmediği konusu tartışılmaya başlanmıştır. Realizm üzerindeki tartışmalar yeni gelişmeler ile birlikte yeni argümanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu çalışmada Realizmin sistemdeki değişiklikleri nasıl açıkladığı ve bu değişimleri ifade edip-edemediği konusu üzerinde durulacaktır. Çalışmanın temel amacı Realizmin argümanlarını Siber Uzay çerçevesinde değerlendirmek, bu argümanların geçerliliğini irdelemek olacaktır.

* *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ABD Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, (kamil_trhn@hotmail.com)

Anahtar Kelimeler: Realizm Teorisi, Siber Uzay, Uluslararası İlişkiler, Yeni Aktörler, Anarşi.

ABSTRACT

Although International Relations discipline has developed with new theories, ideas and approaches, the discipline dominantly accepts that the state is the main actor in the international arena. With the changes within the modern system individuals, NGOs, Companies and civil societies have participated to the international relations system and they have a voice in many situations and decisions. The anarchic nature and constant change of international relations has led to the disciplinary examination of their development in the international system and the opening of a new title. Especially after the Cold War, technological developments and the use of these developments by the actors in the international system in defense and attack have started to investigate technological developments in the discipline according to the study of International Relations. The widespread use of the Internet and technological developments led the development of a new concept: Cyberspace The concept of Cyberspace is now a part of the discipline of International Relations. With it, new ideas and terms emerged. Especially Realist Theory / Realism, which has an important place in the Cold War era, has begun to lose its effect with the failure to find solutions to new challenges and the emergence of new technological developments. In spite of this, the Realism's ability to cope with cyberspace has started to be discussed.. This study will focus on how Realism describes changes in the system and whether they can express these changes. The main aim of the study is to evaluate arguments of Realism in the framework of cyberspace, and to examine the validity of these arguments.

Key Words: Realist Theory, Cyber Space, Internatioanal Relations, New Actors, Anarchy.

GİRİŞ

İnsanlığın teknolojik alanda kaydettiği ilerlemeler birçok alanda farklı disiplinleri farklı şekillerde etkilemiştir. Teknoloji ile birlikte küresel etkileşimin artması başta sosyal bilimler olmak üzere fen bilimleri gibi diğer alanları da etkilemiştir. Sosyal bilimlerin içinde nispeten genç olan Uluslararası ilişkiler disiplini de, ortaya çıkan bu değişimlerden etkilenmiştir. Örneğin; teknolojik gelişmelerin yoğun olduğu ülkeler daha fazla güçlenmeye başlamıştır. Bu da disiplinin yapacağı analizlerde bağımsız değişken olarak teknolojiyi de ele almasına neden

olmuştur. Örneğin: ‘Rejim teorisi, ağırlıklı olarak siyaset-askeri sektör ve insan hakları üzerine yoğunlaşan İngiliz Okulu tarafından ihmal edilen, ekonomik ve teknolojik konulardaki kurumsallaşmaya yoğun bir şekilde başvurmuştur’(Buzan, 2014: 31). Ancak bu değişimlere rağmen klasik realizm halen devlet merkezli olmak gibi temel varsayımlarını sonraki realist açılımlarda da korumuştur. Buna rağmen, sistem analizlerine artık teknoloji ve toplumsal değişimleri de katarak küçük çaplı dönüşüm yaşamıştır. Savunmacı Realistlerin teknolojik gelişmelerin savunma cephesindeki önemini belirtmesi gibi etkili olmaya başlamıştır(Arı, 2013: 167).

Realizm Uluslararası İlişkiler için en önemli teorilerden birisidir. Hem disiplin için hem de teorilerin gelişimi için milat olarak kabul edilebilecek öneme sahip bir konumu vardır. Çünkü realizm, disiplinin ilk zamanlarında kavramsal çerçevenin ve ontolojik, epistemolojik temellerin atıldığı ilk tartışmanın önemli bir tarafını oluşturmuştur. Bu nedenden dolayı, ilk tartışma içinde yer alan realizm disiplin için kuramsal özerkliğin oluşmasında önemli niteliğe haizdir(Ateş, 2009: 13). Disiplin ve devletlerarası iletişimin, etkileşimin genişleyip değişmesi ile birçok faktör, Uluslararası İlişkiler içine dâhil edilmeye başlanmıştır. Kuşkusuz modernleşme ve küreselleşme ile birlikte teknolojik alanlarda yaşanan gelişmeler hem Uluslararası İlişkileri hem de bu alana ilişkin birçok şeyi etkilemiştir. Teknoloji ve internet kullanımının artması ile beraber bir takım yeni alanlarda ortaya çıkmıştır. Siber alan ya da siber uzay bu yeni oluşan alanlardan en önemlisidir. Realizm gibi temel bir teori üzerinden bakıldığı zaman onun birçok savını ortadan kaldıracak bir alan olarak görülmektedir. Realizm’in devlet egemen bakışı yerine bireye kadar indirgenen bu alan, birden disiplin içinde dikkat edilmesi gereken bir durum haline dönüşmüştür. Birçok devlet bu alana yönelik önemli yatırımlar yaparak olası durumlara karşı tedbir almaya başlamıştır.

Siber uzay, disiplinde yeni bir çalışma alanı olarak gözükmemektedir. Soğuk Savaş dönemi sonrası daha da önemli hale gelen bu alanda çalışmalar özellikle son yıllarda güvenlik noktasından hareketle araştırma ve çalışma yapılmıştır. Bu alanda çalışmaya başlayanlar içerisinde Uluslararası İlişkiler disiplini içindeki akademisyenler de yer almıştır.(Nye Jr, 2011). Siber alanın doğrudan devletlerarası ilişkileri etkilediğinden veya bireyler ile başka devletlerin arasındaki durumları etkilediği için bu alanın çalışma konusu haline gelmiştir. Özellikle egemenlik ilkelerinin ciddi şekilde kısıtlanması bu durumda belirleyici olmuştur(Choucri, 2012: 13). Bu çalışmada da öncelikle Siber alanın ne olduğu konusu açıklanarak ardından siber alanın sahip olduğu özelliklere karşın realizmin ortaya attığı

savların günümüzdeki geçerliliği konusunda bir takım değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirme yapılırken, disiplin için önemli olan realizm hakkında da bir takım temel argümanlar sunularak bir karşılaştırma yapılmıştır.

SİBER UZAY NEDİR?

İnsanoğlu ilk zamanlardan beri daima bir ilerleme ve gelişme içerisinde olmuştur. Ateşin keşfedilmesinden, uzaya gönderilen uydulara kadar geçen süreçte daima bir adım ileriye gitmiştir. Her geçen sürede yeni paradigmlar ortaya çıkararak gelişmeler sürdürülmüştür. Teknolojinin gelişimi de bu süreç içinde oldukça önemli bir gelişme olmuştur. Birbiriyle iletişimi hep farklı şekillerde sağlayarak kozmopolit bir yapıyı sağlamaya çalışan toplumlar teknoloji ile birbirine daha çok bağlı/bağımlı hale gelmiştir. Son yüzyıllarda teknoloji alanındaki ilerlemeler ile ortaya çıkan internet, iletişim ve diğer alanlarda vazgeçilmez bir olgu olmaya başlamıştır. İnsanların birbirleriyle anlık görüşmeler içine girilebileceği bir hal almıştır. İnternetin gelişimi ile bazı yeni kavramlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Her yeni kavramda kendisi ile bazı sorunları veya problemleri gün yüzüne çıkarmıştır.

İnternet ilk olarak bilgi paylaşımında bir araç olarak kullanılmak üzere 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır(<http://www.usg.edu>, t.y.). Bu bilgi paylaşımının yanı sıra internetin ortaya çıkmasında diğer önemli bir etken ise ABD'nin güvenlik tedbirleridir. Çünkü Soğuk Savaşın zirvede olduğu bir dönemde Sovyetler Birliği'nin uzaya Sputnik uydusunu göndermesi, ABD Savunma Bakanlığı'nı harekete geçirdi. Bu çabaların sonuçlarından biri de, İnternet olarak bildiğimiz ARPANET (Gelişmiş Araştırma Projeleri Acente Ağı) ortaya çıktı (Kara, 2013:7).

İnternetin ortaya çıktıktan sonra hızla gelişme kaydetmesi Siber alan, siber güvenlik, siber tehdit gibi kavramları da beraberinde getirmiştir. Siber uzay siberetik kelimesinden türemiştir. İlk olarak William Gibson tarafından 1984 yılında kullanılmıştır(Choucri, 2012:7). Başlangıçta devlet için var olan internet, Clare Cridland'ın ifadesiyle 1990'ların başından itibaren bireylerinde kullanılabileceği ve ondan bilgi paylaşımında faydalanacağı bir alan haline dönüştü(Öğün ve Kaya, 2013: 149).

İnternetin ortaya çıkardığı yeni kavramlardan biri de Siber Uzay'dır(Siber Alan). Adams'a atfen Turan'a göre realist kesim Siber Uzay'ı anarşik bir sistem olarak değerlendirerek, yeni uluslararası savaş alanı olarak tanımlamaktadır(2016: 727). Ancak bu tanımlama biraz dar

kapsamda savaş odaklı kaldığı görülmektedir. Başka bir tanımlamada ise Siber Uzay veya Siber Alan olarak belirtilen kavram; tüm dünyaya ve uzaya yayılmış durumda bulunan bilişim sistemlerinden ve bunları birbirine bağlayan ağlardan oluşan ortam (<http://www.resmigazete.gov.tr/> t.y.) olarak tanımlanmıştır. Tanımlamadan yola çıkarak bu ortama sadece bireylerin kullandığı bilgisayarları koymamak gerekir. Her türlü internete bağlanabilen teknolojik aletler bu alan içine alınabilir. Başka bir tanımda ise M.Gürkaynak ve A.A.İren'in Amerika Birleşik Devletlerinin Savunma Bakanlığına atfen yaptığı tanımda şu şekildedir: 'işlemci ve kontrolörlerin bulunduğu internet, telekomünikasyon ağları ve bilgisayar sistemlerini de içine alan, birbirine bağlı bilgi teknolojileri altyapılarının olduğu küresel bir alan'dır (Gürkaynak ve İren, 2011: 265). Bu tanımda alanın fiziksel alt yapısının bulunduğu değinilmiştir. Ancak siber alan olarak belirtilen kavramın biraz daha soyut olduğu bilinmektedir. Keza yapılan saldırı ve savunma sistemleri gözle görülür nitelikte değildir.

Siber uzayın varlığından bahsetmek için TCP/IP modelde öne sürülen dört önemli bileşenden söz etmek gerekmektedir. Öncelikle (a) fiziksel bir alt yapının olması gerekir. Sonra bu alt yapı üzerinde çalışan (b) programların bulunması, (c) bu programlar doğrultusunda bilginin de varlığı söz konusudur. Son olarak en önemli katman ise (d) kullanıcıdır(Choucri, 2012:8). Bu dört katmanın birlikte bulunması ile siber uzay oluşmaktadır.

Siber alan içine devletlerin sahip olduğu savunma sanayinden, finans sektörüne ve enerji alt yapılarına, oradan e-devlet uygulamalarına, kişisel bilgisayar kullanımından devletlerin ve özel sektörün ticari alanlarına kadar internetleşen her şeyi içine almak mümkündür. Hali ile siber uzay, tıpkı fiziksel uzay gibi, gün geçtikçe genişleyen ve büyüyen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır(Önaçan, Atan, 2016: 14). Alanın genişlemesinde artan internet kullanımı oldukça etkili olmaktadır. Yaklaşık olarak yapılan son verilere göre dünya genelinde 3.7 milyar insan internet kullanmaktadır(<http://www.internetworldstats.com>, t.y.).

Siber alan bireylere bilgiye erişim, yeni bilgilerin paylaşımı ve insanlar arası iletişim ve etkileşimi artırması gibi birçok kolaylık sağlamaktadır. Ancak bazı durumlarda kötü amaçlar doğrultusunda kullanılması, onu tehlikeli bir boyuta taşımaktadır. Örneğin Andorid telefonlarda kullanılan 'Good Weather' uygulaması ile bazı kullanıcıların mobil bankacılık hesapları ele geçirilmeye çalışılmıştır (<http://www.milliyet.com.tr/simdi-de-hava-durumu-uygulamasiyla-teknoloji-2430590/> t.y.). Buna benzer ve bundan daha tehlikeli olan tehditler

ve siber uzayın özellikle devletler nezdinde daha çok ön plana çıkararak siber güvenlik, siber tehdit algısını da beraberinde getirmektedir.

Siber Alan'ın Uluslararası İlişkiler disiplini içerisine dâhil olması veyahut devletlerin son yıllarda önemli derecede çalışmalar yürütmesinde devletlerin hissettikleri güvenlik kaygısı ve devletlere yapılan saldırılar etkili olmuştur. Devletlerin önceden var olan risk durumunun tehdiye dönüşmesi, güvenlik politikalarını üretmesine neden olmuştur. Bir devletin, diğer devletlerin egemenliğini, istikrarını ve güvenliğini tehdit ettiği bir alan olarak görmesinden sonra Uluslararası İlişkiler için kritik bir noktaya gelmiştir(Choucri, 2012: 5). Uluslararası İlişkiler içine siber uzayın girmesi ile siber güvenlik, siber tehdit kavramları da hızla gündem içindeki yerini almıştır. Estonya-Rusya arasında çıkan siber çatışmalar (http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/05/070517_estonia_cyber.shtml, t.y.) ise Siber Savaş tartışmasını ortaya çıkarmıştır. Durumun tam olarak bir savaş olduğu konusunda hem fikir olunmamıştır. Ancak dönemin Estonya Savunma Bakanı, aslında durumun bir savaş olduğunu ancak NATO'nun 5.madde gereğini yerine getirmediğini ifade etmiştir.(<https://www.theguardian.com>, t.y.). Aynı şekilde, [Turan'a göre de Estonya-Rusya arasında yaşanan durum tarihteki ilk siber savaş olarak tanımlanmaktadır\(Turan, 2016: 730\).](#) [Durum](#) halihazırda tartışmalı olsa bile, ilerde yapılan çalışmalarda, yeni teknolojiler ve yeni saldırı türleriyle birlikte yeni bir savaş türünün ortaya çıkma ihtimali vardır (Kara, 2013: 46). Bu kriz sonrası Estonya NATO ve AB'den yardım istenmiş ve olay Uluslararası Platformda tartışılmaya başlanarak bu alanda güvenlik tedbirleri arayışına girilmiştir (<http://www.bbc.co.uk/> t.y.).

Siber güvenlik son yıllarda giderek daha da önemli bir hale gelmektedir. 'Siber güvenlik, siber ortamda, kurum, kuruluş ve kullanıcıların varlıklarını korumak amacıyla kullanılan araçlar, politikalar, güvenlik kavramları, güvenlik teminatları, kılavuzlar, risk yönetimi yaklaşımları, faaliyetler, eğitimler, en iyi uygulamalar ve teknolojiler bütünü olarak tanımlanmaktadır'(Ünver ve Canbay, 2010: 99). Siber güvenliğin temel amaçları; gizlilik, erişebilirlik, bütünlük, inkâr edilemezlik ve kimlik doğrulamayı sağlamaktır (<https://www.btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FSayfalar%2FSiberGuvencilik%2Fsg.pdf>, t.y.).

Güvenliğin sağlanmaması durumunda hem bireyler hem de devletler ciddi tehdit altında olabilmektedir. Önemli kritik alt-yapılar zarara uğramaktadır. İran'a yapılan siber saldırı

bunun açıkça bir örneğidir. 2009 yılında Stuxnet virüsü ile yapılan saldırıda İran'ın nükleer santrallerin bir bölümü işleyemez hale gelmiş, birçok enerji kontrol hattı bundan zarar görmüştür(<http://www.ntv.com.tr/turkiye/iran-santrali-siber-saldiri,AXHxFm9>, t.y). Saldırı bir virüs olarak belirtilmiş olsa da daha çok oldukça kompleks bir bilgisayar programı olduğu saldırıdan sonra yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Çelik, 2013: 146). Yapılan saldırı sanal âlemdeki bir saldırı olarak gözüke de mesele özünde önemli bir devlet güvenlik meselesidir. Ve siber alan kullanılarak yapılan ilk fiziksel tahribata sebep olan saldırıdır. Bu nedenle, çoğu kişi bunu ilk siber silah olarak da tanımlamaktadır. Bu olay, uluslararası ilişkilerde, siber güvenliğin ulusal ve uluslararası güvenliğin bir bileşeni haline gelmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Saldırıları birçok ülkeye yapılmaktadır örneğin, 2009 yılında Türkiye'de Atatürk Havalimanına yapılan saldırı bazı aksaklıklara neden oldu. Saldırı bir virüs içermekteydi ve virüs Check-in ve boarding bankolarını etkilemiştir. Ardından bagajların barkodlanarak uçağa aktarıldığı sistemi işleyemez haline getirerek, bütün işlemlerin daha uzun sürecek şekilde manuel olarak yapılmasına neden olmuştur.(<http://www.haberturk.com/yasam/haber/125013-ataturk-havalimaninda-virus-kabusu>, t.y.). Bunun yanı sıra 2016 yılında meydana gelen başka bir saldırı ile POL-NET sistemi çöktü ve Kapıkule'de tüm gümrüklerde giriş-çıkış işlemleri durdu(<http://www.hurriyet.com.tr/pol-net-coktu-gumruklerde-islemler-durdu-40259951>, t.y.).

Yapılan saldırılar bütün ülkeleri etkileyebilmektedir. Veyahut birçok ülke, birey veya özel şirket başka ülkelerde saldırılarda bulunabilmektedir. Siber saldırı haritaları incelendiğinde ülkelerin birbirlerine karşı saldırıları yansımaktadır(<http://map.norsecorp.com/#>,t.y.). Kullanıcılar sistemlere zarar vererek saldırılarda bulunabilmektedir. Örneğin İsrail uçaklarının Suriye askeri üssüne saldırması bu konuda bir örnek oluşturmaktadır(Alper Başaran, 2013).

Ülkelerde bu alandaki kötü amaçlı bireylerin zararlarını en aza indirmek için ulusal strateji planları geliştirmektedir. Keza ülkelerin haricinde NATO ve AB gibi uluslararası örgütler de ortak çalışma planları hazırlayarak eylem planı oluşturmuşlardır. Ülke nezdinde bakıldığı zaman ilk olarak 2008 yılında Estonya'nın Siber Güvenlik Strateji planı geliştirdiği gözükmektedir (Kara, 2013: 52). Dünya genelinde yaygınlığı 2011 yılında daha fazla görülmüştür. ABD, Almanya, Hollanda, Fransa, Polonya, Avustralya, Hindistan gibi ülkeler 2011 yılında kendi Siber Güvenlik Eylem Planlarını geliştirmiştir. Türkiye ise kendi Ulusal

Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013-2014 Eylem Planı başlığı altında 2013 yılında bunu gerçekleştirmiştir (National Cyber Security Strategies (NCSSs) Map).

Uluslararası örgütlerden ise ilk olarak Birleşmiş Milletler(BM) 1980’li yılların ortalarından itibaren Birleşmiş Milletler’in Suçların Önlenmesi ve Suçlulara Muamele Kongrelerinde siber suçla mücadelede çözüm arayışları gündeme gelmiştir. Avrupa Konseyinin 2001 tarihli Siber Suç Sözleşmesi ise bu alanda siber saldırılara karşı yapılmış işbirliğinin ilk hukuki ve bağlayıcı örneklerinden olduğu için önemli bir yere sahiptir. Avrupa Birliği için de, Konsey’in 2005 tarihli “Bilişim sistemleri aleyhinde saldırılara dair Avrupa Birliği Çerçeve Kararı” önem taşımaktadır. Ayrıca, 2007 yılında, AB’nin siber suçlulukla mücadele politikasını ortaya koyduğu bir belge daha kabul edilmiştir (Önok, 2013: 1231). Bu belgede yer alan suçlar; dolandırıcılık ya da sahtecilik gibi geleneksel suçlar, yasadışı içeriğin elektronik ortamda yayınlanması ve elektronik ağlara özgü suçları, kapsamaktadır (<http://eurlex.europa.eu/legalcontent/> t.y.). Bu örgütlerin dışında 2008 yılında meydana gelen Estonya saldırıları sonucu Bükreş’te bir araya gelen örgüt önemli kararlar alarak, Siber Savunma Yönetimi Otoritesinin kurulmasına karar vererek, bu alanda ortak çalışmaların yapılacağını kararlılıkla belirtmiştir(Bıçakçı, 2014: 121). Tüm bu gelişmelere dikkat edildiği zaman Siber Alanda meydana gelen saldırıların, çatışmaların artık devletler için önemli bir tehdit oluşturduğu görülmektedir. Ve bu tehlike Uluslararası alanda devletlerin işbirliğine yönelmesini mecbur kılmaktadır. Gerek yapılan çok az sayıdaki uluslararası sözleşmeler gerekse ülkelerin eylem planları bu tehditle mücadele bir takım önlemler için tasarlanmıştır.

Yapılan sözleşmeler ve eylem planları bilginin ifşası, zararlı yazılımlar, istihbarat amaçlı yazılımların güvenlik boyutunu etkilemesi neden olmuştur. Uluslararası İlişkilerde siber uzayın yaratılması ile Choucri’ye göre siyasetin yürütülmesi için yeni bir alan oluştu. Bu alan klasik siyasetin aksine yeni bir siyaset biçimi olarak doğdu (Choucri, 2012: 9). Şu an tam olarak üzerinde mutabık kılınan bir olgu olmasa da yeni koşullar yaratarak devletin egemenliği konusunu tartışmaya açmıştır. Coğrafi koşul gibi bazı güvenlik kaygılarını ortadan kaldırarak, artık saldırı ve tehditlerin coğrafi sınırlar göz önünde bulundurmuyarak, birbirine komşu olmayan ülkeler tarafından da gerçekleştirilebileceği kaygısını yarattı. Kısacası Siber uzayda coğrafi sınırlandırılma yapmak internet ve bağlantılardan dolayı mümkün değildir(Choucri, 2012: 13). Bu durum, devleti başka anlayışa ve tedbirler almaya zorlamaktadır.

Geleneksel uluslararası ilişkiler disipliniinde egemen olan devlet-merkezli anlayış, sınırsız (hem geniş, hem fiziksel sınır yokluğu) bir alanı ifade eden Siber Uzay'da devletleri ne derecede etkilediği ve tehdit ettiği önemli sorunlardan birisidir (Akyeşilmen, 2015). Oluşan yeni alanda klasik teorilerin tezleri artık ne derece önemlidir sorusunu da ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden Uluslararası İlişkiler disiplini için oldukça önemli olan güçlü teori niteliğindeki Realizm'in bu alandaki gelişmelere ne derece etkili olabileceğine değinmekte fayda vardır.

REALİST TEORİ

Uluslararası İlişkiler disiplinin gelişmesinde kurucu tartışma olarak bilinen realizm-idealizm tartışması Birinci Dünya Savaşı sonrası, önce idealistlerin ortaya çıkması ile gerçekleşmiştir (Uğrasız, 2003:141). Hem disiplinin gelişmesinde hem de kendinden sonraki birçok teori ve tartışmada çıkış noktası haline gelmiştir. Dünya büyük bir savaş ile karşı karşıya kalmış, bunun sonucunda da bu tür felaketin önlenmesi için neler yapılabileceği sorusu üzerinden Uluslararası İlişkiler disiplini ortaya çıktı (Çalış ve Özlük, 2007: 226). Disiplinin oluşmasında kurucu teori olarak bilinen Realizm bir asra yakın bir süredir, ana damarlardan biri olarak süregelmiştir. İdealizm daha çok disiplinin özerkliğine, Realizm ise onun kurumsal özerkliğine katkıda bulunmuştur(Ateş, 2009: 13).

Realizm, kökenleri tarih öncesi döneme dayandırılan önemli Uluslararası İlişkiler teorilerinden birisidir. Realist teori, insanlık tarihi boyunca zaman ve mekâna bağlı kalmadan, insanların karşılaştığı tüm politik, askeri, ekonomik ve sosyal değişimlere karşı, insanların karşılaştığı sorunları ele almaktadır (Ersoy, 2015: 159). Burada insanlardan kasıt olarak daha çok devlet liderlerinden söz edilmektedir. Bunun yanı sıra zaman zaman devleti de bir birey olarak ele almaktadır. Devleti bir insan gibi görerek onun davranışlarını ele almıştır. Realizm Uluslararası sistemin temel aktörü olan devletin, anarşik yapıda hayatta kalma gücünü artırma gibi siyasi davranışlarını çözmeye çalışmaktadır (Balcı, 2014: 86). Klasik Realistler daha çok devleti insan doğasına benzeterek analiz etmeye çalışır. Başka bir ifade de Realizmin, anarşinin ve egoizmin birleşimiyle güç siyasetinin nihai zorluklarında yaşadığı ifade edilir (Donnelly, 2013: 54). Realist Walt'a göre ise çatışma ve savaşın kökenleri insan doğasındadır (Donnelly, 2013: 55).

Realist teorinin en eski teorilerden birisi olmasının nedeni, kökenlerinin Thucydides'(M.Ö. 460-395), N.Machiavelli'ye(1469-1527), T.Hobbes(1588-1679) gibi önemli kişilere

dayandırılmasıdır. Thucydides ele aldığı Peleponnez savaşı Realizm'in ilk metni olarak kabul edilir. Burada Thucydides Atina'nın çok güçlenerek güç dengesini bozduğunu belirtmiş. Oluşan yeni yapıda Sparta'nın hayatta kalma mücadelesini anlatmıştır(Balcı ve Kardaş, 2014: 86). Ardından başka bir klasik realist önder olarak N.Machiavelli benimsenmiştir. Machiavelli insan doğasından hareket ederek ahlakı reddetmektedir. Ona göre devlet adamları-prens-içinde bulunduğu duruma göre hareket etmelidir. Gerekirse devlet bekası için her şeyi göze almalıdır. Ahlaka uygun olmayan davranışları da sergileyebilmelidir. Ki onun tanımına göre de iyi bir prens sözünde durmayan ahlaki hareket etmeyen duruma göre şekil alandır(Machiavelli, Çev. Saticı, 2011). T. Hobbes da Machiavelli gibi insan doğasına dikkat çekmektedir. H.Butterfield'in açıklamasına göre, herkesin herkesle olan savaşının uluslararası arenanın anarşik yapısından kaynaklanmadığını bunun yanı sıra rekabet, güvensizlik ve şerefın harekete geçirdiği eşit bireylerden kaynaklandığını ifade eder (Donnelly, 2013: 67). Realist teori için önemli olan bu üç önderin de temelde insan doğası üzerinden bir realist çizgi çizdikleri görünmektedir.

Realist teori de tarihteki başka teori ve paradigmlar gibi zaman zaman ve değişen şartlarla birlikte kendini yenilemek ve dönüştürmek zorunda kalmıştır. Kendi içerisinde genel olarak üçe ayrılarak her dönemin içindeki şartlara göre savlar sunmuşlardır. Lakin realizmin özünü korumuşlar, ondan tam olarak uzaklaşmamışlardır. Realizm; Klasik Realizm, Yapısal-Neo Realizm ve Neo-Klasik Realizm olarak üçe ayrılmıştır.

Klasik Realizm

Klasik Realizm dünyanın gördüğü en büyük topyekün savaşlar olan I. ve II. Dünya Savaşları arasında ortaya çıkmıştır. Çıkış noktaları kendilerince ütopya olarak adlandırdıkları idealist düşünceyi çürütmektir. Her ne kadar kökeni Thucydides'e kadar dayandırılrsa dahi Morgenthau tarafından *Uluslararası Politika* kitabında realizmin temel altı ilkesi belirlenerek, klasik realizm ortaya çıkmıştır. Morgenthau klasik realizmin kurucu babası olarak kabul edilmektedir (Balcı, 2014: 89). Bu ilkeler kısaca; devlet adamları en rasyonel olanı seçmelidir. Devlet adamları ulusal çıkar merkezli hareket eder, ulusal çıkar evrensel bir gerçektir, evrensel ahlak ilkeleri devletler için geçerli değildir, devletler için genel ahlaki yasalar imkânsızdır ve son olarak siyaseti otonom bir yapı olarak ele almak gerektiğini ifade etmiştir (Balcı, 2014: 90). Bu şekilde ortaya çıkan realizm kendi tezlerini insan doğası üzerinden aktarmaya çalışmıştır. İnsanı doğuştan kötü olarak tasvir ederler. Bencil ve egoist olduğunu

ifade ederek bir analiz yapmaya çalışırlar. Öte yandan bencil insan doğasına ilaveten, güç, çıkar, güvenlik, rasyonel aktör ve anarşi gibi kavramları temel alarak hareket etmişlerdir(Çalış ve Özlük, 2007: 229). Ayrıca Morgenthau ve Thucydides, ulusal ve uluslararası politika ayrımı yapmazlar. Hepsinin insan dürtüsünden kaynaklandığını ifade ederek(Lebow, 2016: 67) insan doğasına vurguda bulunmuşlardır.

Klasik realizm Westphalia'dan itibaren devleti anarşik ortamda en önemli aktör olarak görürler. Anarşik ortamın gereklerine ayak uyduramayan devlet veya liderlerin savaş felaketine neden olduğu düşünülür(Ateş, 2009: 19). Anarşik ortamda herhangi bir üst otoritenin bulunmadığı devletlerin egemen eşitliğini benimserler(Aydın, 2004: 37). Her egemen devletin anarşik ortamdaki tek amacı hayatta kalmaktır(survival). Bu amacını gerçekleştirirken ihkakı hak (self-help) mantığı hâkimdir. Devletin bekasının sağlanmasındaki araç güçtür. Asıl amaç devletin gücünü arttırmaktır. Devletin sürekli bir şekilde güç arttırmasına sebep olan durum ise güvenlik ikilemidir (Balcı, 2014: 88). Bu durum devletlerin güvenlik anlayışını şekillendirmektedir. Devletlerin başka devletlere yönelik belirsiz düşüncelerinin sonucu olarak güvenlik tedbirlerini arttırması başka devletin bunu tehdit olarak algılayıp güç arttırmasına veya tedbir almasına neden olmaktadır(Ersoy, 2015: 164). 'Realizmin güvenlik anlayışı devletlerin sahip oldukları güç unsurları ve bu unsurların uluslararası ilişkileri "güç mücadelesi" üzerinden şekillendirmesine dayanmaktadır'(Küçüksoğak, 2012).

Devletler güç mücadelesini gerçekleştirirken güç dengesi üzerinden hareket etmektedirler. Genel olarak devletler mevcut güç dengesini korumayı veya lehine çevirmeyi isterler. Bunu gerçekleştirirken üç yola başvurabilirler. İç dengeleme yolunu kullanarak devletler silahlanma yarışına girebilir, dış dengeleme yolunu seçerek daha çok ittifak kurmaya çalışırlar veyahut son yol olarak savaşırırlar(Balcı, 2014: 89). Gücün birçok bileşeninin olduğunu varsaymalarına rağmen temel belirleyicinin askeri/siyasal olduğunu ifade ederek birincil ve ikincil konum ayrımı yapmaktadırlar(Ateş, 2009: 19).

Yapısal Realizm

Yapısal veya Neo-Realizm olarak bilinen realist görüş, Uluslararası İlişkileri belirleyen en önemli etkenin uluslararası sistemin yapısı olduğunu kabulünden yola çıkarak devletlerin dış

politikasını ve birbirleriyle ilişkilerini inceler(Ersoy, 2015: 172). Ayrıca sistem seviyesi ve devlet seviyesindeki açıklayıcı değişkenleri bilinçli olarak birleştirir(Donnelly, 2013: 71).

K.Waltz bu anlayışın kurucusu olarak dikkat çekmektedir. Sistem teorisi şeklinde geliştirmiştir. İnsan doğasından uzaklaşarak sistem üzerinden analiz yaparak, devletlerin ilişkilerini anarşik yapıda incelemiştir. Temel varsayımları olarak sistemin düzenleyici ilkesi anarşi olarak belirtilmiştir. Güvenlik öncelikli bir davranış biçimidir. Sistemdeki aktörlerin pozisyonlarını belirleyen güç dağılımıdır(Balcı, 2014: 91). Yapısal realizm için de güç önemli bir durumdur. Devlet ne kadar çok güce sahip olursa, onun daha az saldırı almasına neden olduğu düşünülür(Mearsheimer, 2016: 90).

Yapısal realizm Uluslararası Sistem yapısının kendine göre düzenlediği veya tanzim edildiği ilkedden bahseder. Bu ilkeyi düzenleyici ilke olarak görür adını anarşi olarak belirtir(Ersoy, 2015: 174). Bu yapı için de devletin bekası(survival), devletlerin sahip olabileceği diğer tüm amaçlara ulaşmak için ön şarttır. Yapısal realizmde güç bir araç olarak gözükmür, klasiklerde ise amaçtır. Yapısal realizmin kurucu babası K.Waltz, klasiklerin odak noktası olan insan doğasından uzaklaşarak, tartışmayı daha çok sistem odaklı bir hale getirmiştir. Waltz'ın görüşüne göre; en iyi uluslararası ilişkiler teorisi merkezi sistemin yapısı, birimler arası etkileşim ve sistem değişikliklerinin sürekliliğine odaklanmaktadır.

Neo-Klasik Realizm

Realizm zamanla değişerek yeni dünya düzeni içinde farklı durum ve analizlere sahip olduğu gözükmektedir. Teori kendi başlangıç noktasından sonra sistem içindeki durumlara göre birtakım tezler ortaya atarak yeni alt dalları ortaya çıkarmıştır. Bunlardan sonuncu ise soğuk savaş sonrası ortaya çıkan Neo-klasik realizmdir. Aktör davranışlarını belirleyen önemli etkenin devletlerin yapısı olduğunu kabul ederek, devletlerin dış politikasını ve devletlerin birbiriyle ilişkilerini inceler.

Neo-klasiklerin ortaya çıkışı 1998 yılında Gideon Rose ile olmuştur. Eyüp Ersoy'un G.Rose'e atfen yaptığı tanımlamada şu şekildedir: genel bir dış politika teorisi olarak bilinir. Bir ülkenin dış politikasının kapsamı ve emelinin her şeyden önce, onun uluslararası sistemdeki konumu tarafından ve özellikle onun göreceli maddi güç kabiliyetleri tarafından sevk edildiği iddiasını savunur(Ersoy, 2015: 179). Neo-klasikler devletin yapısını, uluslararası sistemin etkileriyle

devletin dış politikası arasında bir dönüşüm mekanizması olarak görürler. Sadece sistem düzeyli bir analiz yapmazlar, aynı zamanda devlet ve devlet altı aktörleri de inceleme alanı olarak görürler(Balcı, 2014: 94). Dış politika analizi üzerinde yoğunlaşmışlardır. Devletlerin karşılaştıkları sorunları incelerken spesifik özelliklerini de ele almaktadırlar(Wohlforth, 2016: 37). Stephen M.Walt'ın ifadesi ile ulusal siyaseti güç dağılımı ve dış politika davranışı arasında bir ara değişken olarak yerleştirirler.

TARTIŞMA

Uluslararası İlişkiler alanına yeni dâhil olmuş siber uzay ve disiplinin kurucu öznesi Realizm hakkında belirtilen bilgiler ışığında bir takım tartışmaların veya tezlerin incelenmesi önemli bir nokta haline gelmiştir. Realizm kendi içerisinde ayrılmış üç önemli akımının bugüne kadar ortaya attığı birçok iddianın varlığı halen tartışılmaktadır. Bu bölümde ortaya atılan tezlerin Siber uzay ve Uluslararası İlişkiler için neyi teşkil ettiği ve ne derece etkili olduğu konusunda bir çıkarım yapılacaktır.

Öncelikle en temel tartışma şüphesiz Siber Uzay ve Uluslararası İlişkiler Teorisi Realizm için *İnsan doğası* olacaktır. Realizmde kötü olan insan doğası aslında Siber Alan için de geçerlidir. Kötü amaçlı (siyah şapkalı) hackerlerin varlığı Siber Alanda, realizm'in ortaya attığı insan doğasının doğuştan kötü olduğu tezine uymaktadır. Ancak burada bir ikilem mevcuttur kötü amaçlı hackerlerin yanı sıra iyi amaçlı (beyaz şapkalı) hackerlar da bulunmaktadır. Keza devletlerin desteklediği, çalıştırdığı veya göz yumduğu siyah şapkalı - beyaz şapkalı hackerlerin da varlığından söz edilebilir. Devletler dış politikaları için gerçek hayatta olduğu gibi kötü amaçlı hackerlar kullanmaktadır. Ve siber alan için oldukça önemli bütçeler ayırarak personel olarak çalışmaktadır(<https://siberbulten.com/t.y.>). Yani her ikisi için de geçerli olan insan doğası kötüdür. Burada aslında realizmin ortaya attığı tezin doğruluk payının geçerli olduğu kanısına varılabilir.

Devletin bütüncül aktör olarak görülmesi realizm için geçerli ve oldukça önemli bir savdır. Ancak Siber alanda bundan bahsetmek imkânsızdır. Siber uzayda devlet dışında birçok aktör vardır. Bireylerin bile bir aktör olarak bazı faaliyetlerde bulunarak hem bireylere hem de devletlere zarar vermesi mümkündür. Bireyler veya devlet dışı olarak görülen bir takım aktörler, özel şirketler, hacktivistler, hacker mafya grupları ve terör amaçlı yapılar tehlikeli olabilmektedir. Anonymous'un 2013 yılında İsrail'e yaptığı saldırı(Haber Türk, 2013) gibi

devlet dışındaki aktörler önemlidir. Bunun gibi birçok saldırı uluslararası alanda gerçekleşmektedir. Bu da iki alanda aktörlerin birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, devletin uluslararası ilişkilerde tek bütüncül aktör olma argumanı siber uzayda geçerli değildir. Bu durum, realizm için önümüzdeki dönemde önemli bir handikap olarak duracaktır.

Uluslararası İlişkilerde genelde teorilerin çoğunda öncelik amaç *devletin güvenliğini* sağlamaktır. Realistlerde ise bu daha çok ulusal güvenlik olarak ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce asıl amaç devletin varlığını sürdürmesi için devletin güvenliğini sağlamasıdır. Ancak Siber alan devlet dışında, bireylerin, şirketlerin, kurumların kısacası hemen hemen internete bağlı tüm yapıların güvenliğini düşünmektedir. Özellikle birey güvenliği önemlidir çünkü bireyin güvenliği olmadan devlet güvenliğinin olmayacağı anlayışı hakimdir. Realizm tarafından aktör olarak kabul edilmeyenler, siber alanda eşit paydaşlar olarak kabul edilmektedir. Paydaşların içerisine bireyler, özel firmalar, gruplar, hackerler, hacktivistler, mafyatik yapılar, sivil toplum kuruluşlarını, üniversiteleri, kamu ve özel sektör her türlü kullanıcı dâhil edilmektedir(T.C Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, 2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi). Bu da Siber alanın daha çok paydaşlara bölünmüş bir yapıya sahip olmasını sağlamaktadır. Oysa Realizm *devlet merkezçidir*. Paydaş olarak sadece devletler vardır. Bu da Realizmde en güçlü yapının devlet olmasına karşın, siber alanda bazen şirketlerin veya birey ve hacker örgütlerinin devletten daha güçlü olabilmesini sağlamaktadır. ABD'ye yapılan Ekim 2016 saldırısında bir grup hacker, birçok siteye erişimi engelleyerek önemli bir saldırı gerçekleştirmiştir. Saldırı sonrası yapılan açıklamalarda saldırıyı sadece bir grubun wikileaks'e destek olmak amacıyla bunu yaptığı belirtilmiştir (Cnn Türk, 2016).

Realizm için belki de mihenk taşı olarak kabul edilen uluslararası ilişkilerin *anarşi* durumu oldukça önemlidir. Keza realizmin farklı versiyonlarında bazı tezler değişikliğe uğrasa dahi anarşi olgusu değişmemektedir. Realist teori için en önemli kavramlardan birisi olarak görülmekte ve herhangi bir üst otoritenin olmadığı anlamına gelmektedir. Devlet yine en önemli aktör iken, birey, STK'lar, örgütler gibi yapıların fazla bir önemi yoktur. Bakıldığı zaman siber alan için de aynı durum geçerlilik göstermektedir. Herhangi bir üst otorite yoktur. Tüm paydaşlar anarşik bir yapı içinde özgür bir şekilde hareket edebilmektedir. Başka bir ifadeyle Siber alan, için de anarşi ortamı geçerlidir. Ancak en önemli aktör sadece devlet değildir. Realizmden farkı anarşik ortam içinde şirketler ve bireyler de bulunmaktadır. Siber farkındalık ve saldırılara karşı güvenlik için paydaşlar arasında işbirliği önemlidir.

Devletin bekası için bazı realistlere göre asıl amaç olan, bazılarına göre ise amaca ulaşmak için araç olarak görülen *güç* algısı oldukça önemlidir. Bu durum siber alan için de geçerlidir. Fakat güç unsurları her iki alanda farklıdır. Realistler için güç unsurları askeri/siyasi/stratejik, fakat siber uzayda güç bilgidir. Siber tehditlere karşı güçlü bir alt yapının olması gerekir. Saldırlara karşı güvenlik ve önlem alınması gerekmektedir. Bunun için de birçok ülke eylem planları belirlemekte, örgütler aracılığıyla uluslararası işbirliğine gidilmektedir.

Diğer bir nokta siber alanın ve realizmin *evrensellik* iddiasıdır. Aslında realistler kendilerinin evrensel niteliğe sahip olduklarını belirtmektedir. Siber alanda ise sınırsız olan alanın içerisinde dünyada yaşayan tüm insanların dâhil olmasından ötürü bir evrensellik olgusu vardır. İki evrensellikte temelde bazı farklılıklar vardır. Realizmin küreselciliğinde her zaman biriciklik vardır. Realist anlayış küreseldir, fakat araçları yerel, ve izafidir.

Hukuk kavramı, daha doğru bir ifade ile uluslararası hukuk, realistler için fazla bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü hiçbir devlet egemen eşit başka devletin ortaya koyduğu hukuk düzenine anarşik ortamda uymak istememektedir, bu yüzden dolayı realizm için uluslararası hukukun varlığı fazla önemsenmemektedir. O sadece ulusal çıkarlara hizmet eden başka bir güç unsuru olabilir. Siber alan için de hem bir ortak hukuki anlayış hem de küresel çapta kabul görmüş bir uluslararası bilişim hukuku gelişmemiştir. Bu konuda devlet ve diğer aktörler de fazla istekli değildir. Hala siber uzayda aslında var olan hukukun, bir takım düzenlemelere rağmen, bir orman kanunu olduğu söylenebilir. Bu durumun geçici mi olduğu, yoksa siber uzayın doğasının bir sonucu mu olduğu tezi, zamanla test edilecektir. Fakat halihazırda, bir uluslararası siber hukuktan bahsetmenin mümkün olmadığı bir gerçektir.

Lider, realizm için prens'tir. Dış politika ve iç politikayı elinde bulunduran devlet adamı olarak karşımıza çıkarken, siber alanda bir lider söz konusu değildir. Her ne kadar hacker gruplarının içinde bir örgüt misali birliktelik olup bazılarının yönlendirmesi etkili olsa bile bireyselliğin çok önde olduğu aşıkardır.

Güvenlik ikilemi realistler için anarşik ortamdan dolayı ortaya çıkmış devletlerin hareketlerindeki belirsizlik olarak gözükmektedir. Başka devletlerin yapabileceği saldırı risklerine karşı hazırlanarak kendi saldırı gücünü oluşturmasıdır. Siber alan için de bu geçerlidir. Uluslararası ilişkilerde olduğu gibi, siber uzayda da kimse kimsenin gerçek

niyetinden emin olamaz. Siber uzayda sınırlar olmadığından, herkes saldırılara açıktır. Ve herkes her an bir tehdit altındadır. Siber uzay da güvenlik ikilemi için hem bir platform hem de bir araç olarak vardır.

Son olarak *devletin egemenlik* algısına değinmekte fayda vardır. Realizmde tüm devletler egemen olarak görülmektedir. Hiçbir devletin başka devletin iç işlerine karışmayacağı zayıf da olsa bir ilkesel anlayış vardır. Ancak siber alanda bazı durumlarda devletlerin iç egemenliğine yönelik doğrudan saldırılar yapılarak, devlet iç politikası veya egemenliği etkilenebilmektedir. Bu konuda önlem almaya çalışılmaktadır. Örneğin Fransa'nın 2017'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine yönelik tüm partiler uyarılarak siber saldırı riskinin olduğu ifade edilmiştir(Sabah, 2016). Aynı şekilde bir başka uyarı ise Alman istihbaratından 2017 seçimleri için gelmiştir (DW, 2016). Görüldüğü üzere devletlerin kendi egemenliği sarsılmaya çalışılmaktadır. Seçimleri bile etkileyebilecek saldırılardan şüphe duyularak devletlerde güvenlik korkusu artmaktadır.

SONUÇ

Teknolojik gelişmelerin çok hızlı bir şekilde ilerlemesi ile insanların hayatında birçok değişiklik olmaktadır. Bu değişiklikler birçok alanda fayda ve fırsatlar sağladığı gibi bazı durumlarda risk ve tehditler oluşturabilmektedir. Aynı durum devletler için de geçerli olmaya başlamaktadır. Her alanda meydana gelişen değişiklikler klasik devlet anlayışını etkileyebilmekte veya onun için riskler ve tehditlerle birlikte fırsatlar da sunabilmektedir.

Devletlerin hem küreselleşme ile birlikte egemenlik konusunda çetin tartışmalar yaşayarak sonunun geldiğini düşünmesi, hem de post-modernizm gibi akımlar ile gücündeki değişiklikleri hissetmeye başlamıştır. Bu süreç içinde teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler artık devletlerin birçok alanda sorunlarla karşılaşmasına neden olmuştur. Kuşkusuz bunlardan birisi de Siber Alan olmuştur. Siber alan ile devletin bazı noktalardaki gücü sorgulanmaya başlanmış, hatta somut olarak bu gücün azalmaya başladığı görülmektedir. Devletlerin aktör olarak birçok yönden etkilenmesi ile birlikte, siber uzay son yıllarda Uluslararası İlişkiler disiplinin odak noktası haline gelmeye başlamıştır.

Siber uzay, bu çerçevede, hem teorik olarak ele alınmaya başlanmış hem de farklı disiplinler ile ortak çalışmalar içinde önemi vurgulanmaya başlanmıştır. Realizm gibi önemli bir teorinin

savları ile karşılaştırıldığında en dikkat çekici olan nokta devletlerin işbirliğine gitmemesi iken, siber alan ile devletlerin buna mecbur kalması olmuştur. Kısacası devletlerin davranışları ve algıları, siber alan ile yeni bir boyut kazanarak dönüşmeye devam etmektedir. Bu sürecin genel olarak disiplini ve özelde Realizmi nasıl etkileyeceği ise, zaman meselesidir.

KAYNAKÇA

AKYEŞİLMEN Nezir, ‘Siber (Uluslararası(!) Düzen ve Siber Barış’, *İlkses Gazetesi* 12.02.2015.

ATEŞ Davut, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm / Realizm Tartışması Ve Disiplinin Özerkliği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, Yıl: 2009.

AYDIN Mustafa, “Uluslararası İlişkilerin ‘Gerçekçi’ Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 1, Sayı: 1, Yıl: 2004.

ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkilere Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Bursa: MKM Yayıncılık, 8.Baskı, 2013.

BALCI Ali, ‘Realizm’, Şaban KARDAŞ, Ali BALCI (Der.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014.

BIÇAKCI Salih, ‘NATO’nun Gelişen Tehdit Algısı: 21.Yüzyılda Siber Güvenlik’, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 40, Yıl: 2014.

CHOUCRI Nazli, ‘Cyberpolitics in International Relations’, *The MIT Press Cambridge*, Massachusetts London, England, 2012.

CNN Türk, ‘ABD’deki Siber Saldırını New World Hackers Grubu Üstlendi’, 24 Ekim 2016

ÇALIŞ Şaban, ÖZLÜK Erdem, “Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapı sökümü: İdealizm-Realizm Tartışması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 18, Yıl: 2007.

ÇELİK Şener, “Stuxnet Saldırısı Ve Abd’nin Siber Savaş Stratejisi: Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanmaktan Kaçınma İlkesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1, Yıl: 2013.

DONNELLY Jack, ‘Realizm’, Scott BURCHILL vd. (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: Küre yayınları, 4.Baskı, 2013.

DEUTSCHE WELLE, ‘Alman İstihbaratından Siber Saldırı Uyarısı’, 08 Aralık 2016

ERSOY Eyüp, ‘Realizm’, Ramazan Gözen(der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2.Baskı, 2015.

ENİSA, ‘National Cyber Security Strategies (NCSSs) Map’, <https://www.enisa.europa.eu/topics/national-cyber-security-strategies/ncss-map>

EURONEWS, ‘Obama’dan Siber Saldırı Konusunda Rusya’ya Misilleme Sözü’, 16 Aralık 2016

GÜRKAYNAK Muharrem, İREN Ali A, “Reel Dünyada Sanal Açmaz: Siber Alanda Uluslararası İlişkiler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 2, Yıl: 2011.

- HABER TÜRK, 'İsrail'e siber saldırı', 07 Nisan 2013.
- KARA Mahruze, 'Siber Saldırıları Siber Savaşlar Ve Etkileri', 2013.
- KALKAN KÜÇÜKSOLAK Övgü, "Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm Ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması", *Turan-Sam* , Cilt: 4, Sayı: 14, Yıl: 2012.
- LEBOW Richard Ned, 'Klasik Realizm', Mılja KURKÍ vd. (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri Disiplin ve Çeşitlilik*, Çeviren:Özge KELEKÇİ, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür yayınları, 2.baskı, 2016.
- MACHIAVELLI Niccolo, 'Prens', Çeviren: Murat SATICI, İzmir: İlya yayın evi, 2011.
- MEARSHEİMER John J, 'Yapısal Realizm', Tim DUNNE vd. (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri Disiplin ve Çeşitlilik*, Çeviren: Özge KELEKÇİ, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür yayınları, 2.Baskı, 2016.
- ÖĞÜN M Nesip, KAYA Adem, "Siber Güvenliğin Milli Güvenlik Açısından Önemi Ve Alınacak Tedbirler", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı: 18, Yıl: 2013
- ÖNAÇAN M B Kağan, ATAN Hasan, "Siber Güvenlikte Lisansüstü Eğitim: Deniz Harp Okulu Örneği", *Trakya University Journal of Engineering Sciences*, Cilt: 17, Sayı: 1, Yıl: 2016.
- ÖNOK Murat, 'Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi Işığında Siber Suçlarla Mücadele Uluslararası İşbirliği', *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 19, Sayı:2, Yıl: 2013.
- SABAH, Fransa'da 'Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine Siber Saldırı' Korkusu, 02 Aralık 2016.
- SİBER BÜLTEN, Siber Güvenlikte İstihdam Edilenlerin Sayısı 6 Milyonu Bulacak, 04.02.2016, <https://siberbulten.com/sektorel/siber-guvenlikte-istihdam-edilenlerin-sayisi-6-milyonu-bulacak/>
- UĞRASIZ Bülent, "Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, Yıl: 2003.
- ÜNVER Mustafa, CANBAY Cafer, "Ulusal Ve Uluslararası Boyutlarıyla Siber Güvenlik", *Elektrik Mühendisliği*, Sayı: 438, Yıl: 2010.
- T.C Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, 2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi, <http://www.udhb.gov.tr/doc/siberg/2016-2019guvenlik.pdf>
- TURAN Yıldırım, 'Siber Savaşlar', Şaban KARDAŞ, Ali BALCI, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 5. Baskı, 2016.
- WOHLFORTH William C., 'Realizm ve Dış Politika', *Dış Politika (teoriler, aktörler, örnek olaylar)*, Çeviren: Nasuh USLU, Steve Smith-Amanda Hadfield- Tim Dunne (Ed.), Röle Akademik Yayıncılık, 2016, s. 35-54

http://www.usg.edu/galileo/skills/unit07/internet07_02.phtml,A Brief History of the Internet,

<http://www.internetworldstats.com/stats.htm>

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/05/070517_estonia_cyber.shtml

<https://www.btk.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FSayfalar%2FSiberGuvnl%2Fik%2Fsg.pdf>

http://www.ntv.com.tr/turkiye/iran-santraline-siber-saldiri,AXHxFm9_QkuTRIRoalq78Q

<http://www.haberturk.com/yasam/haber/125013-aturk-havalimaninda-virus-kabusu>

<http://www.hurriyet.com.tr/pol-net-coktu-gumruklerde-islemler-durdu-40259951>

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130620-1-1.pdf>

